

O'ZBEK VA NEMIS XALQ OG'ZAKI IJODINING UMUMIYLIGI VA O'ZIGA XOSLIGI YOKI FARQLI JIHATLARI

Voxidova O'g'ilo'v Xaydarovna

O'zbekiston davlat Jahon tillari universiteti magistr talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek va nemis xalq og'zaki ijodining umumiyligi va o'ziga xosligi yoki farqli jihatlari haqida so'z boradi. Muallif ilmiy ma'lumotlarga tayanib, mavjud adabiyotlar asosida muammoni tahlil qilgan va maqolada o'zbek va nemis xalq og'zaki ijodining umumiyligi va o'ziga xosligi yoki farqli jihatlari bo'yicha o'ziga xos jihatlari o'rgangan.

Kalit so'zlar: O'zbek, nemis, xalq og'zaki ijodiyoti, doston, ertaklar.

Xalq ijodiyotining boshqa yirik janrlari singari ular arkaik folklor va qadimiy milliy tarix asosida paydo bo'lib, eng qadimiy madaniy an'analarni va xalqning shakllanishi, uning ma'naviy dunyosi va tarixiy taqdiri, fuqarolik, axloqiy va estetik ideallarini o'z ichiga olgan. Odatda dostonlar folklor yoki qahramonlik afsonalari, afsonalari va ertak hikoyalarini adabiy davolashdir.

O'zbek xalq dostoni uzoq tarixiy taraqqiyot yo'lini bosib o'tdi. Qadimgi turkiy epikani shakllantirish davri bir joyda saks va massagetlar davri bilan chegaradosh. "Alpomish" dan oldingi turkiy folklorning epik asarlari o'sha davrdagi "To'maris" va "Shiroq", "Siyovush", "Iskander" kabi uchta to'liq epik asarlar bilan birga yashashi mumkin edi.

Folklorchilar tez-tez bunday dostonlarni ajratib turadilar:

qahramonlik dostonlari ("Alpomish", "Yodgor"), kimning ko'rinishi va, shunday gapirish, epik go'shti yaqindan uzoq o'tmishda ko'chmanchi yoki yarim hayot olib turkiy qabilalar hayoti, hayoti, axloq bilan, patriarxal-umumiy munosabatlar bilan bog'liq;

harbiy dostonlar ("Yusuf va Ahmad" "Alibek va Valibek");

qahramon-roman dostonlari ("yolg'iz Ahmad", "Rustam" sikli, "Gorogly" sikli;

sevgi-romanik xarakterdagi dostonlar ("Kuntug'mish") "Ravshan", Xorazm dostonlari);

ijtimoiy-maishiy dostonlar ("Sohibqiron", "Arzigul", "Shirin va shakar");

kitob dostonlari ("Farhod va Shirin", "Layli va Majnun", "Bahrom va Gulandon" va boshqalar).

Ular tarixiy voqealar va tarixiy-fantastik dostonlar — "Tulumbiy" (Xvv.) bilan bog'liq tarixiy dostonlari, mavzulari, tasvirlari va g'oyalari bilan ajralib turadi. "Shaybonixon" va "Aychinar" (XVI asr) — bu erda tasvirlangan ko'plab voqealar va faktlar, masalan, Shaybonixon va Bobur o'rtasidagi munosabatlar, Boburning Afg'onistonga borishi va boshqalar. badiiy hisob. Yetakchi baxshilar repertuarida ham avtobiografiya dostonlari (Eragasha Jumanbulbul o'g'li "tarjimai holi", Yo'ldoshning "mening kunlarim", Islom nazar o'g'li "baxtli avlodlar", Abdulla Nurali o'g'li "mening kunlarim" va boshqalar) mavjud.

O'tmishda barcha hukmdorlar o'z bahshlariga ega edilar. Masalan, Chingizxon-Ulug' jirchi, To'xtamish – Kamolzoda, Jahon Mirzo, Xiva xoni Muhammad Rahimxon II-Rizo baxshi, Buxoro amiri Nasrullo-Ernazar baxshi. Sud baxshilari nafaqat an'anaviy dostonlarni, balki hukmdorlarni maqtagan asarlarni ham yaratdilar.

O'zbekiston hududida folklorshunoslar quyidagi kabinetlarni aniqlashdi ijro etuvchi qalamlar:

Bulung'ur maktabi;

Qurg'on Maktabi;

Shaxrisabz maktabi;

Qamashi Maktabi;

Sherobod Maktabi;

Xorazm Maktabi;

Qoraqalpog' maktabi.

Bulung'ur maktablarining eng bilimdon xabarchisi bizda bangli (1872-1955) ko'rinadi. Uning ijrosi quyidagi buyruqlarni o'z ichiga oladi: "Alpomish", "Yodgar", "Yusuf bilan Ahmad", "Zulfizar", "Malik Ayer", "Nurali", "Murodxon", "shirin bilan shakar" va boshqalar. XVIII asrning yarmida yashagan Muhammad shoir o'qituvchining bulbuli (otasi Fozil Yo'ldosh o'gli) bo'lar edi. Bu maktabda Chinni shoir, Rahim Bulbulcha, Jo'ra, Fozilxon shoir, Yerloqob va boshqalar kabi o'quvchilar bor edi.

Ergash Jumanbulbul o'g'li (1868-1937) va Po'latkan shoir (1874-1941) kurgan maktabining vakillari. Ularning ijrosida "Alpomish", "Yakka Axmad", "Oysuluv", "Kuntug'ish", "go'ro'lining tug'ilishi", "Yunus pari", "Misqol pari", "Avazxon", "Hasanxon" va boshqa dostonlar yozilgan.

O'zbekiston janubida yashovchi baxshilar Sherobod maktabiga mansub. Ushbu maktab SHernazar Beknazar o'g'li va uning shogirdlari - Mardonqul Avliyoqo'l o'g'li, Normurod baxshi, Nurali Boymat o'g'li, mo'loy Ahmad o'g'li. Ayni paytda ushbu maktab vakillari ushbu maktabning an'alarini munosib saqlab, davom ettirmoqdalar.

Bizning fikrimizcha, Doston ijrochilarining (baxshi) musiqiy asboblarini ijro etish va ulardan foydalanish uslubi shu tarzda tasniflanishi mumkin. Musiqa asboblaridan foydalanish:

Qoraqalpog'iston dutor (Qoraqalpog'iston)

tor, g'ijjak (bulaman) va doyra (Xorazm)

Qo'biz (Qoraqalpog'iston)

Do'mbira (boshqa barcha hududlar).

Qoraqalpog'istonlik dostonlar repertuarga, musiqa asboblaridan foydalanishga va qo'shiq uslubiga qarab baxshi yoki yog' deb ataladi.

Xorazmda dostonlar dutor va bulaman hamrohligida kuylashardi. O'tgan asrning o'rtalaridan boshlab Xorazmda Transkafkas tari va rus garmoni Mashhurlikka erishdi. Endi Xorazm baxshilari tar, akkordeon va doyradan foydalanmoqda. Ular an'anaviy ovoz bilan qo'shiq aytadilar. Bundan tashqari, Xorazmda, boshqa hududlardan farqli o'laroq, dostonlarning qo'shiqlari juda mashhur bo'lib, ular hamma joyda qo'llaniladi.

O'zbekistonning boshqa hududlarida qadimiy an'alar saqlanib qolgan, ya'ni arxaik asbobdan foydalanish – dombir va hayqiriq qo'shiq uslubi.

Dastan nafaqat og'zaki ijro uchun mo'ljallangan. U nafaqat qo'shiq aytish, balki bitta aktyorning teatrida ham ijro etilishi kerak. Shuning uchun ijrochilar ko'p qirrali iste'dodga muhtoj. Baxshi (Doston ijrochisi) bir nechta dostonlarning matnlarini yurakdan bilishi va qo'shimcha ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak:

xalq vositasi o'yinlari;

matn qismining qiziqarli hikoyachisi;

qo'shiqchi (ko'pincha zamonaviy va an'anaviy vokallardan tubdan farq qiladi);

tarjimon (bahshi bir xil hikoyani turli yo'llar bilan aytib berishi mumkin);

shoir (va o'qimishsiz she'rlarning asarlari);

aktyor va boshqalar.

Ko'pincha dostonlarning she'riy qismi asarning asosiy "massasi" ni etti dan sakkizgacha oyatlar yoki o'n bir kishilik shaklda tashkil etadi. Dostonlardagi oyatlardan tashqari, "sajj" tez - tez ishlatiladi-ritmik yoki qofiyalangan Nasr.

Xorazmdan tashqari boshqa hududlarda baxshilar odatda asbob-uskunalar va o'yin-kulgilar bilan boshlanadi va odatda "nima kuylash kerak" degan savolga javob beradi. Ko'pincha bu savol qo'shiq ijrosi bilan so'raladi va keyinchalik dostonni ijro etishga kirishadi.

Ushbu soʻzlardan keyin baxshi belgogni, chapanni olib tashlaydi va tashqariga chiqadi. Va shu nuqtada, xonaning oʻrtasida mavjud boʻlganlardan biri belbog ‘ bilan tarqaladi va belbogda iloji boricha mavjud boʻlgan har bir kishi dengi’ni mukammal ijro uchun minnatdorchilik sifatida qoldiradi.

Xorazmda esa Doston baxshi ijro etilgandan soʻng "toʻyda qaytsin" qoʻshigʻini ijro etadi. Va shu nuqtada tinglovchilar bahshiga moddiy jihatdan minnatdor.

Mustaqillik davrida dostonlarni muhofaza qilish va asrab-avaylash masalalariga katta eʼtibor qaratilmoqda. "Oʻzbekiston xalq baxshisi" unvoni va ertak sanʼatining eng yorqin vakillari bu unvon bilan taqdirlanadilar. Shuningdek, "Nihol" Prezident mukofotiga dostonlarning isteʼdodli yosh ijrochilari mukofotlanadilar.

Xorazm, Qoraqalpogʻiston, Surxondaryodagi koʻplab bolalar musiqa va sanʼat maktablarida folklor boʻlimlari faoliyat olib boradi, u yerda cholgʻu asboblarni ijro etish va dostonlardan parchalar ijro etish koʻnikmalarini oʻrgatadi. Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish, saqlash va ulardan foydalanish Davlat dasturining qabul qilinishi xalq ijodiyotining barcha janrlarini saqlab qolishda yangi ufqlar ochadi. Davlat dasturida oʻzbek ogʻzaki xalq ijodiyoti durdonalarini nashr etish koʻzda tutilgan. Va bu nashrda eng katta hajm dostonlarga ega boʻlishi kerak.

Nemis folklori-xalq madaniyatini aks ettiruvchi jamoaviy ijod. Folklor ostida akapel, marosim lirik va dramatik qoʻshiqlar, epik afsonalar, Epikalar, afsonalar tushuniladi.

Germaniyada janr folkloriga hurmat bilan qarash, tarixiy prizma orqali madaniy merosni hisobga olish.

Miloddan avvalgi V asrdan boshlab keltlar va qadimiy Epikalar, afsonalar, xalq xuroftlari asosida shakllangan. Bu davr haqidagi maʼlumotlar XIII asrdagi "katta Edda" sheʼriy matnlarida, Samundning xudolarga va jasorat va kuchni ifodalovchi qahramonlarga nisbatan donoligi bilan aks ettirilgan.

Qoʻshiqlardagi nemis folklori qadimgi nemis va keltlar sheʼriyatiga xos boʻlgan alliteratsiya oyatlarida tasvirlangan eng boy materialni toʻplaydi. Bashoratlar, soʻzlar, belgilarning harakatlarining tavsifi yakuniy qofiyalar bilan chiziqlar bilan almashtiriladi. Koʻplab hikoyalar xuddi shunday kulgili va fojiali hikoyalar bilan aks ettirilgan, teginish va ritmsiz tasvirlangan. Saga 1222-1220 irlandiyalik Snorri Sturlus tomonidan scald sheʼriyatining darsligi sifatida yaratilgan. Nemis-Skandinaviya mifologiyasining madaniyati tirnoq va sheʼrlarning chiroyli shakli orqali kuzatilishi mumkin.

Bu davrda nafaqat xudolarning, balki odamlarning ham feʼl-atvorini maqtash odati paydo boʻldi. Shafqatsiz berserkerlar Skandinaviya xudolariga qarshi kurashishga ilhomlantirdilar: Thor, momaqaldiroq va chaqmoqni otib tashladi; bir koʻzli, dushmanlarni jangovar bolgʻa Mielnir bilan urib yubordi.

I asr oxirida. n. E. Tatsit qabilalarning etnografik tavsifini yaratdi, u erda mahalliy aholining kelib chiqishi haqida gapirdi. Nemis urushlari ishtirokchilarining suhbatlari, qadimgi Rim yozuvchisi Pliniy Elderning asarlari asos boʻldi.

XII asrning xronikasi sakson grammatikasi qadimgi nemis mifologiyasining hikoyalarini yigʻdi. 16 jildlik "daniyalik harakatlar" turkumi oʻrta asr Daniya mifologiyasi haqida asosiy maʼlumotlarni oʻz ichiga oladi. Muallif mamlakat tarixini va qisman Skandinaviyani qadimgi davrdan XII asr oxirigacha tasvirlashga muvaffaq boʻldi. Matnning asl nusxasi yoʻqoladi, lekin 4 ta parcha roʻyxatlar va bitta test shaklida saqlanadi. Oʻrta asrlarda arxiepiskop Birger Gunnersenda omon qolgan namunalar topilgan.

Har doim nemis qabilalari qahramonlar haqida qoʻshiqlar va hikoyalar qoʻshdilar. Oʻrta va kech asrlarning ijodkorligi Skandinaviya mifologiyasidan va xudolarning nasroniy panteonidan taʼsirlangan.

Ularga ishonishganda, odamlar afsona va anʼanalarning qoldiqlarini saqlab qolishdi.

XI asrning ikkinchi yarmidan. mamlakat madaniyatiga Fransiya ta'sir ko'rsatdi. Salib yurishlar zodagonlarni bir-biriga yaqinlashtirdi va bir muncha vaqt harbiy va ma'naviy sinflarning manfaatlarini birlashtirdi. Sud shoirlari shaxsiy shaxslar bilan bog'liq romantik she'rlar va hikoyalar yozishni boshladilar.

Tarixiy prizma orqali "Roland qo'shig'i" va "Aleksandr qo'shig'i" ni yozgan Conrad Pop, Charlemagne ning ispan saracenslariga qarshi kurashini tasvirlab berdi. Bularning barchasi folklorga bosim o'tkazdi.

Anglovlarining shohi bo'lgan Skafe afsonasi zamondoshlarga etib keldi. Afsona Loengrinning o'rta asr afsonasida rivojlandi. Hikoyalar Siegfridni-vityazni va qirol oilasining ajdodini butparast qildi. Tarixchilarning fikricha, Jasur yosh yigitning obrazi ortida rimliklar tomonidan Germaniyani ozod qilgan Sigimerning o'g'li Armini yashiringan.

Odamlar Vilgelm telle, Eyigil, Gildebrand, Ditrix, Vittiche, Wade haqida afsonalar mavjud. Shamolning qo'shiqlari va punk kollektivlarining yorituvchi tuzilmalari uchun folklor vokallari zamonaviy ko'rinishga ega. Mahalliy aholi Bavyera dialektida chastushki, beg'araz sevgi va ajralish haqida qayg'uradigan qo'shiqlarni tinglashdan mamnun. Köln rapperlari va bobo, Rammstein guruhi bilan birgalikda, dengiz balladlarini bajonidil ijro etadi.

Ovoz registrilarini almashtirish bilan yodlning Tirol qo'shiqlari hech narsa bilan aralashmaydi. G'arbiy madaniyatda "yo-lo-ho-hoo-hoo-ho" deb nomlangan yashil landshaftlar fonida cho'ponlar bilan filmlar sonini hisoblamang.

Past ko'krak qafasidan balandlikka o'tish bilan qo'shiq kuylash 1830-lardan beri qo'llaniladi. Qo'shiq uslubi paydo bo'lgan vaqt nemislar 1545 yilga to'g'ri keladi. Cho'ponlarning bunday tovushlari chorva deb ataldi va qo'shni qishloqlarning qarindoshlari bilan muloqot qildi. Asta-sekin, bo'yin ijrosi zamonaviy madaniyatning bir qismiga aylandi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak bu ikki xalqning ham o'ziga xos bo'lgan o'tmishi, madaniyati hamda xalq og'zaki ijodi mavjud bo'lib, ular yillar mobaynida ajdodlardan avlodlarga o'tib saqlanib kelmoqda. Ularni bir biri bilan qiyoslash hamda farqlash juda ham kata mas'uliyat va o'ziga yarasha tajribani talab etadi.

Adabiyotlar ro'yxati (References):

1. Qosimov N. Folklor musiqa ijrochiligi. Tashkent, 2008.
2. Toshmatov U. Folklor qo'shiqlari. Tashkent, 2003.
3. Абдурахимов Б. Художественная культура Узбекистана. XX век. Ташкент, 2000.
4. Key E. Das Jahrhundert des Kindes. -S. Fischer (Berlin) Verlag, 1902.
5. Lorbe R. Kinderlyrik. Kinder- und Jugendliteratur. - Ein Handbuch 3, Aufl. Stuttgart, 1984.
6. Rühmkorf P. Über das Volksvermögen. Exkurse in den literarischen Untergrund. - Hamburg, 1969.
7. Seubert H. Kinderreime - Phänomene des Kinderlebens. - Mainz: Logophon, 2003.